

őket. Csak ha önállóságához engedi jutni a diákot, akkor szolgálja az öntudatosan fegyvelmezett új nemzedék kialakítását.

Ezzel el is értünk fejtegetéseink végére és szeretnénk remélni, hogy a nevelőiskola célkitűzésének újabb felidézése által bármilyen csekély mértékben is, használtunk az új, külön magyar nemzedék ügyének.

Berg Pál

Az alföldi tanítóság társadalmi és kulturális magatartása.*)

Legtalálóbban jellemezhetném röviden a tanítóság mai helyzetét ezzel az egy szóval: válság! Valóban a tanítóság ma minden téren válságba került. Válságban van mint egyén, mert nem hisz munkájának értékében, — válságban van mint társadalmi életet élő csoport, mert nem találja a helyét és válságban van mint kulturális tényező, mert nem érzi hivatását és helyzetét átmenetinek látja a műveletlen és kultúrember helyzete között. Ismeri ma mindenki a tanítóság válságát, de érezni a maga teljességében és jelentőségében csak az érezheti, aki itt él vidéken közöttük. A fölültesen vizsgálódóknak is azonnal szemükbe ötlenek a külső jelek: kevesen mennek férfiak tanítónak s főképpen inkább a kisebb tehetségűek. A mukakedv erősen csökkent (kevés a tanító, a fölöttes hatóságok kénytelenek elnézők lenni a gyengékkel, hanyagokkal szemben). Ki-nevezett tanítók is sokan elhagyják helyüket s mennek kereskedőnek, levante körzetparancsnoknak, intézeti nevelőnek, vagy igyekeznek tovább tanulni.

Hogy példát is említek: egy fiatal kollégám, (mindössze másfél éve tanított), miután a tanfelügyelő többszöri hanyagsága miatt megdorgálta és olyasfélét emlegetett előtte, hogy ilyen hanyag ember nem való tanítónak, a második dorgálás után más pályát választott. Miért? — Két okból. Először mert ott több a fizetése, másodsor mert kevesebb önálló és felelősségteljes munkát kívánnak tőle.

Nehéz helyzetbe kerül ma az, aki a tanítóságot nemzetépítő társadalomépítő komoly nagy munkára szeretné föllelkesíteni. A tanítóság válságban van. Bárkit megkérdezünk, tudja ezt és azonnal megjelöli az okot: kezdő fizetés 120 pengő. Többet nem kell erről mondani, a többi bárki kiszámíthatja.

És most ezek ellenére azt kell mondanom, hogy a tanítóság válságának mégsem ez az igazi oka. Sokkal mélyebbre nyúlik ez vissza ennél. Senki sem tételezheti fel rólam, hogy a tanítóság érdekei ellen kívánok szólni, mégis bátran ki merem mondani: ha válságban van, elsősorban maga az oka. Nincs igazi tekintélye? Csak ma-

*) Az alföldi falvak művelődési kérdései szemlénket elsőrenden érdeklik. ezért örömmel adunk helyet kartársunk kissé talán éles, de őszinte meggyőződésből fakadt sorainak s bőséges hozzászólást remélünk.

ga tehet róla. Nem becsülik? Ő tehet róla. Nincs beleszólása a körülötte folyó élet alakulásába? Ő tehet róla. Hogy másodrendű szerepre kényszerül legtöbbször még falun is? Ő tehet róla. Ő maga az oka mindennek, mert kívülről várja a megújódást. Társadalmi szerepet, jobb helyzetet, kulturális lehetőségeket... mindent, mindent önmagán kívüleső vezető helyekről vár. Nincs összetartása, nincs szervezettsége, nem akar harcolni és nem tud hinni... *mert nincs hivatástudata*. Szinte kétségbeejtően kevés az igénye önmagával szemben. A kivételek, melyek bizonyos jelekből ítélve azért szaporodnak, egyelőre csak erősítik ezt a megállapítást.

De visszatérve tételeimre, kutassuk hát akkor a válság régi keletű és igazi okait, melyekre rátalálunk a tanítóság, de különösen az alföldi tanítóság társadalmi és kulturális magatartásának vizsgálatánál.

*

Vissza kell térnünk egészen a tanítóképzők padjaihoz. Vajjon milyen rétegek fiai ülnek be oda? Mert kétségtelen, hogy a származás önmagában már erősen befolyásolja későbbi magatartást is. Sajnos, ma még nem jutottunk annyira, hogy legalább némileg meg tudtuk volna szabadítani társadalomszemléletünket a születésre való hivatkozásoktól. Attól, hogy azt kutassák, ha új ember érkezik: ki volt az apja? És jaj neki, ha paraszt, vagy más egyszerű ember volt. Csak a napokban került le hozzánk is, a falumba a „Dr. Kovács István” c. film. Semmi sem mutatja jobban, mennyire eleven ez a kérdés a falu vezető rétegei közt, mint hogy még most is sokakban vált ki ellenérzést a film nyílt egyenességű, származási és mindenféle korlátokat leromboló tendenciája. Pedig ha valahol, úgy a tanítóságból ki kell irtani a korlátokat, mert ezek legbecsesebb értékeik kifejlődését teszik lehetetlenné. Látszólag nincs is ennél könnyebb dolog, mert hiszen a tanítók mindig a legvegyesebb rétegekből kerültek ki:

a) Városi egyszerű polgárság fiai, akiket kiemelni szeretnének szüleik s a tanítóságot emelkedésnek érzik. Ugyanígy a módosabb, vagy nagyobb szívósságot tanúsító falusi parasztság fiai. — Az utóbbi évtized alatt csak azért nem került túlnyomó százalékba tanítóképzőkbe a parasztság, mert a városi polgárság fiaiért csak tandíjat kellett fizetni s így anyagilag könnyebben bírták a parasztságnál.

b) Tanítók, falusi és városi kistisztviselők fiai.

Természetesen más, kisebb százaléku csoportokat is találunk, de úgy hiszem általánosságban elfogadhatjuk ezt a főntebbi csoportosítást. Nemcsak saját tapasztalatom, hanem többektől való érdeklődéseim győzték meg erről. Az a kérdés ezek után milyen következtetést vonhatunk le ebből problémánkra? Milyen társadalmi magatartást várhatunk egy ilyen vegyes összetételű társadalmi csoporttól? Képes-e az öt év homogén életszemléletre nevelni őket? Sokszor úgy látszik igen, legalábbis úgy érzik rajtuk, hogy az öt év egy nevezőre hozta őket. Milyen ideális elképzelés lenne: szétöznlik az országban a sok-sok diák, illetve most már kész tanító, diplomás ember, akiket az Alma Mater közös életszemléletre, együttmunkálkodásra nevelt s akiknek lelkében öt éven keresztül ébreszt-

gették azt a tudatot, hogy rájuk vár egy ország legfőbb reménysége, a magyar gyermek, akiből nekik kell embert nevelni, vagy legalább is az első lépésekre elindítani az emberré-levés felé. Eljut mindenhova: városokba, falvakba, tanyákra. Milyen ideális elképzelés lenne, hogy ezek a fiatal tanítók mind egységes szellemben, igazi magyar öntudatot hintenek szét.

Azután, ha szétnézünk közöttük néhány év múlva, bizony a valóság sokkal szürkébb képet mutat.

A tanítószág életszemlélete, társadalmi magatartása működése helyén alakul ki, s bizony az öt év nevelése igen eltörpül. Az az egységes szellem, amire a tanítót szeretnék nevelni porcikáira bomlik. Jövő törekvéseit túlnyomó részben nem az iskola, nem a kitűzött életereszmény formálja, hanem részben az új környezet, részben az a méreg, melyet észrevétlenül beszívott már az iskola padjaiban, hogy neki mint tanítónak a „középosztályhoz“ kell tartoznia.

Hogy milyen az új környezet? — Mivel minket elsősorban az alföldi tanítószág helyzete és magatartása érdekel, az alföldi falvak keresztmetszetét kell szemügyre vennünk. Parasztság él ott (ez szintén éppen a legnagyobb válságban él társadalmi tudatát tekintve s részben menekülni igyekszik mindenáron, részben újjáformálni önmagát) — kevés iparos és vékony réteg az intelligencia. Az ifjú tanítóra döntő befolyással van ez az utóbbi. Nem célom a falusi intelligencia lebecsülése, mégcsak bírálata sem. Ezt elvégezték már sokan. Tudjuk jól, hogy a falusi tisztviselők, jegyzők, orvosok stb. igen elfoglalt emberek s munkakörük a közigazgatás. Hivatástudatuk sem terjed csak igen ritkán ennél tovább. Nem térhetünk ki ennek bővebb tárgyalására. A néppel mindennapos közigazgatási tevékenységük ellenére is ritkán kerülnek bensőbb kapcsolatba, sokat emlegetik túlterheltségüket s szabadidejükben szórakozni igyekeznek. Mivel pedig egy falu igen kicsi s az emberek nem igen kerülhetik el a gyakori találkozást, féltve örködnék a fölött, hogy maguk és a nép közé társadalmi válaszvonalat húzzanak. Kulturális téren vezetők kellenének közéjük, de nincsenek s így tartalmatlannak látják életüket s ezt a tartalmatlanságot úgy töltik ki, ahogy éppen külső hatásoktól indítva tehetik. — Névnapiok, mozi, kaszinói és egyéb kártyaalkalmak, esetleg sport stb.

Ehhez idomul a legtöbb fiatal tanító, pedig neki kellene a köväsznak lenni falun. Az ő hivatástudata kellene, hogy irányítsa a falu társadalmi és kulturális életét. Mi sem lenne ennél könnyebben keresztülvihető. Hiszen ha tekintetbe vesszük, hogy a kis falvakban is 4—5, nagyobbakban 10—15, sőt több tanító működik, nyilvánvaló, hogy kellő öntudat, összetartás, hivatástudat mellett a legjelentékenyebb társadalomformáló és kultúreletet teremtő tényező lehetne. Nyilvánvaló, hogy az irányítást a tanítóknak kellene vállalni, nemcsak a nép, de a falu vezető rétegében is. Ezt azonban nem születési előjogok, lefelé tartózkodó, rideg magatartással, hanem önmagának legmélyebb átformálásával, együttműködéssel érheti el a tanítószág.

Szeretnék azonban példát is említeni:

Református pap mesélte, hogy nincs megelégedve az alföldi pa-

rasztsággal. Durva, érzéketlen nép s nincs megbecsüléssel semmi iránt. Ezekkel csak tisztos távolságból lehet beszélni, mert különben megfélemlenek a legelemibb tiszteletadásról is. Fölemlíti, hogy felvidéken, ha egy munkás gyermeke tanul, tanító, vagy pap lesz már diákkorában „fiatalúr”-nak, tanító úrnak, vagy tiszteletes úrnak stb. szólítják anélkül, hogy figyelmeztetné őket valaki. Az is megadja neki ezt a tiszteletet, akivel együtt játszott előbb a porban. — Nos, én magam részéről szívesebben veszem, ha úgy jön elébem akkor is, örömmel nyújtja felém a kezét és „tanító úr” helyett csak Jóskának szólít, (ha azelőtt az voltam neki). — Lehet, hogy ezt néha föltűnően teszi, mintegy fennhirdetve, hogy azért nekem csak az vagy, hiába tanultál. Lehet az is, hogy néha mások előtt igyekszik „fölvágni” vele. Lássák hogy barátja vagyok, de mennyivel lettem én kevesebb ezzel? Vajjon mikor teljesítem jobban hivatásomat, ha gorombán leintem, vagy ha kezét fogok vele? Ez legyen-e hát a problémám? Azért jövök-e le falura mint tanító, hogy megmutassam nekik, hogy más vagyok, elhagytam őket, vagy azért, hogy vezetőjükké, irányítójükké szegődjek? — Ne féljen egy tanító, vagy tisztviselő sem attól, hogy aláassa a tekintélyét, ha „te”-nek szólítja közülük valamelyiket, csak ez a te-tu ne a boroskancsó, vagy kártya mellett szülessen (mert erre is van példa). A tudást megérzik a falusi emberek, a jószándékot, alkotó szándékot is és nem lenéznek, hanem becsülnék érte.

S ha jól meggondoljuk nem is olyan kicsinyes dolgok ezek a társadalom, de a tanítóság szemszögéből nézve sem. Ha a tanítóság nem vállalja a közösséget azzal a néppel, mely között él, már nem töltheti be hivatását. Élete robot lesz, mint a gyári munkásé. Céljai csak máról-holnapra kitűzött kicsinyes célok, egyéni kedvtelések. Munkáját végzi, mert muszáj, mert ez a kenyeré s társadalmi helyzete országos viszonylatot véve tekintetbe anyagi helyzetének függvényévé válik. (Az anyagi kérdés fájó problémája most a tanítóságnak, tudom. Alább ez is szóba kerül, most azonban ettől függetlenül állapíthatjuk meg az előbbieket).

És kulturális magatartása? Az elmondottak talán már erre is fényt vetnek. A vidéki tanító ma alig élhet kultúréletet, mert ha a többség, sőt sok helyen majdnem a teljesség nem él kulturális életet, a lehetőségek is kiapadnak. Alig van közöttük olyan, aki önmaga erejéből is ébren tudja magában tartani a vágyat, aki hosszú évek után is még különbséget tesz a technikai haladás által hozzáférhetővé tett civilizált életforma és kultúrélet között. Legtöbbször nagyobb kultúrmegnyilvánulásnak ítélnék egy kaszinói alakulógyűlést vagy egy kaszinói estet, ahol egy-két folyóirat hanykodik az asztalokon s éjfélutánig folyik a kártyacsata, mint elbeszélgetni egy-egy estén az ifjúság értelmesebbjeivel. A mai népművelés nagyrészt kényszerűség: egy elveszett este a hétből igen sok népművelő-tanító részére.

Rengeteg példát találhat az, aki igyekszik nyomozni a falu életében kulturálódási lehetőségek után. A gazdakörök, amelyeknek meginduláskor olyan nagy jelentőséget tulajdonítottak mindenféle az országban és lázas sietséggel igyekeztek megszervezni, az „úri-

kaszinók" sorsára jutottak. Tessék elmenni és szétnézni milyen munka folyik ott, vagy van-e egyáltalán valami munka? Vajjon kinek a rovására írható ez? Túlzás lenne azt mondani, hogy a tanítóságéra, de neki is van benne része.

*

Talán lesznek ezek után olyanok, akik stréber törtetőnek, vagy jól megfizetettnek ítélnék. Ez ellen csak úgy tudnék védekezni, ha elhívnám őket, hogy megismerjenek. De talán lesznek így is, akik elhiszik, hogy egy szót se írok le sugalmazásra, vagy parancsra. Nem mondom, hogy a tanítóságnak nincs mit kívánnia a társadalomtól, sőt alábbiakban éppen erre szeretnék még rámutatni.

A világháború utáni, de különösen a harmincas évek állástalan világa sok mindent megmagyarázhatna a tanítóság mostani magatartásából. Mindannyian átéltük (lehet, hogy nekem még nagyobb rész jutott belőle mint igen sokaknak). Akkor tülekedés volt a legkisebb állásért is, ma nagy a tanítóhiány. Konjunkturális kérdés, háborús kérdés. „A tanító munkája nincs megfizetve“ mindenütt ez áll a tanító előtt előtérben. Micsoda merész fantázia — látom sokak ajkán a szót — éppen most fordulni a tanítósághoz ilyen cikkekkel! Nem nézhetek keresztül ezeken a kérdéseken, de nem is fogadhatom el egyik kollega kijelentését: „azért a fizetésért megdolgozik a tanítóság!“ Vagy hogy magára vessenek a tanfelügyelők, meg a kultuszminisztérium, ha nem mennek tanítói pályára s akik mennek a tehetségtelenek, akikről semmit sem várhatunk, akik még jobban aláássák a tanítóság tekintélyét és munkájának eredményét. Ezekről nem vitatkozom itt, mert erre nem illetékes hely, vagy legalábbis nem illetékes alkalom ez. Ne feledjük azonban, hogy koránt sem ilyen egyszerű és merev ez a kérdés. Nem a tanfelügyelők, nem is a kultuszminisztérium sinyli meg a tanítói hivatástudat ilyenfokú süllyedését. Lehet, hogy igaza van annak a tanítónak, aki egyéni szempontból panaszkodik, hogy alig bír megélni. Nehéz időket élünk s azonfelül a tisztviselőkre az áremelkedések különösképpen súlyosan hatnak. Sok mindenben igazat adhatunk a panaszkodó tanítónak, de vajjon kin ütünk, vajjon kinek a jövőjét tesszük tönkre, ha minden értéket veszni hagyunk a munkánkából? Magunkat ütjük elsősorban, mert veszni hagyjuk legértékesebb énünket, a jövő hitét lelkünkben, veszni hagyjuk a legnemesebb eszményt, a nevelési célt, — a népet büntetjük, mert elzárjuk előtte a lehetőséget az emelkedésre — és a nemzetet ütünk, mert megtagadjuk a nemzet jövőjét, a gyermeket, a leendő új magyarságot.

Aki ismeri a magyar tanítóságot, az azt is tudja, hogy minden-ténymegállapítás, külső látszat és cselekedetek ellenére a tanítóságban megvannak azok az erők, melyek újjászületéséhez kellenek. Ha nem lennének, reménytelen lenne minden kísérlet, hogy megteremtsük. Sőt a vágy is él a lelkében valami nagyszerű erőfeszítés után, csak a kellő hit és megmozdulás hiányzik. Csak az egymásra-találás hiányzik.

Nagy dologra kell vágyani mindenkinek élete végéig és ez soha senkinek nem sikerült még csak úgy, ha külső segítség nélkül önmagától akarta.

Válságban vagyunk? — Ne nyugodjunk bele. Ne higgyük el, hogy mind csak azért van, mert nem fizetik meg a munkánkat.

Több ezer tanító él csak az alföldön is. Érezzük meg, hogy ez hatalmas erő. — Ha összefog.

Csodát művelhet. — Ha összefog.

Kulturális és társadalmi téren az alföldi nép, de az egész ország népének jövőjét ő veheti kezébe. Ő irányíthatja. Csak akarni kell. Hinni kell a nemzetben, a népben, a kultúrában. *A hibák nem mai eredetűek. A mai válság csak kirívóbbakká, könnyebben felismerhetőbbekké tette őket.* — Az anyagiak? Én hiszem, hogy rendezni fogják azt, de a tanítóság hivatástudata különálló ettől. Harcolni lehet és kell a méltányos életnivóért, de keményebb harc kell önmagunk reformjáért.

Kultúrharc lenne ez, amire van mód, lehetőség. Eddig a tanítóságért harcoltak egyesek. Kultúrát igyekeztek teremteni fönről, de kevesen vették észre. A sok-sok magyar faluból kiinduló reform újja és hatalmassá tehetné a tanítóságot. Kicsinyes vidéki pozícióharcok helyett széles látókörű, igazi kultúráért harcoló emberek lennénk...

*

Olyan időkben élünk, amikor minden forr körülöttünk. Amikor értékek vesznek és értékek teremnek, mikor úgyis fordulni kell a világnak: Talán most lenne legjobb kezdeni!

Seres József.

Az iskolai adminisztrációról.

Nyitott kapukat döngetnék, ha bizonyítani akarnám, hogy az iskolák két, szorosan össze nem függő részre oszlanak. Az iskola elsősorban nevelő és tanító intézet, mint ilyen a zsenge emberi lélek formálója, célja pedig az egyházi és állami szempontok figyelembevételével a harmonikus összegyéniség kialakítása. Sajnálatos, de szükségszerű, hogy az iskola növendékei előmenetelét és erkölcsi magaviseletét elbirálva, arról bizonyítványt, tehát okmányt adjon ki. Amikor az iskola ezt teszi, akkor már nem tanító és nevelő intézet, hanem hivatal, bizonyítvány-kiállító hatóság. A továbbiakban az iskola e két funkciójának jelölésére az *intézet* és a *hivatal* szavakat fogom használni.

Kétségtelen tény, hogy az intézet és hivatal, bár nem függenek szorosan össze egymással, egymástól teljesen el nem választhatók. Önként adódott tehát az a gyakorlat, hogy az intézet tanárai egyúttal a hivatal tisztviselői is lettek, pedig az intézetnek pedagógusokra, a hivatalnak viszont tisztviselőkre lenne szüksége.

Az intézet pedagógusai nevelő és oktató munkát végeznek. Mint ilyenek egyenrangúak. Élükön az igazgató áll, akinek a legfontosabb feladata az, hogy az intézet egységes pedagógiai jellegét biztosítsa. Eppen ezért csak heti két-nyolc órában tanít, hogy annál több időt fordíthasson a hospitálásokra. Heti pár órája biztosítja, hogy állandóan közvetlen kapcsolatban maradjon a tanítással. Látogatásairól állandó naplót vezet, észrevételeit teljes egészükben közli az érde-